

Processionària del pi

(*Thaumetopoea pityocampa* Schif)

Text: © Mariano Rojo Sanz

Fotografies : © Mariano Rojo Sanz

Nom científic
Thaumetopoea pityocampa Schif
Ordre
Lepidoptera
Família
Thaumetopoeidae
Mida
de 30 a 45 mm

Foto1: Típica bossa de processionària.

Reconeixement

La papallona té una envergadura de 30 a 45 mm, corresponent a les femelles les dimensions més grans. La coloració de les ales és gris cendra, amb tres línies tènues de color negre en forma de ziga-zaga, en les ales posteriors de color més blanquinós es detecten dues taques petites de color negre. La principal diferència entre el mascle i la femella radica en les antenes i abdomen; en la femella les antenes són filiformes i l'abdomen robust i en el mascle són plumoses i l'abdomen més prim.

Detecció i seguiment

La identificació d'aquest paràsit en estadi larvari, no es pot confondre amb la de cap altre insecte, ja que les larves, que passen per 5 estadis, viuen de forma gregària i, a partir del tercer estadi (finals d'octubre a les zones de muntanya i finals de novembre a les zones càlides), inicien la formació típica dels nius de color blanc a les capçades dels pins i cedres (*veure foto 1*). La formació completa i més gran dels nius sol manifestar-se de forma clara a partir de primers de desembre a les zones pirinenques i principis de gener a les zones litorals. Durant aquest període és quan tenen un major perill per a les persones sensibles a l'exposició dels pèls urticants.

Riscos/problemes per a la salut

Aquest insecte, de manera natural, es troba en equilibri als boscos autòctons de l'àrea mediterrània sobre totes les espècies de pins; en ocasions, com a conseqüència de condicions climàtiques o d'actuacions humanes, es solen produir desequilibris en els boscos naturals, que fan necessari intervenir per reduir les seves poblacions, evitant així fortes defoliacions sense que debilitin els boscos afectats.

Aquestes defoliacions solen ser intenses, sobretot a les repoblacions amb espècies forànies, com el pi insigne (*P.radiata*) i el pi canari (*Pinus canariensis*) . En ocasions la processionària també pot afectar qualsevol espècie de cedre.

Un dels problemes més grans que creen aquests insectes, des del punt de vista de la **salut humana**, es deu a què les larves, a partir del tercer estadi de desenvolupament, disposen en el dors d'uns plec o sacs on s'amaguen, agrupats, una gran quantitat de diminuts pèls urticants de color taronja.

Quan es molesten les larves o es mouen, s'obren els sacs alliberant-se milers de pèls urticants a l'atmosfera que, si es posen en contacte amb la pell de les persones o animals, produeixen reaccions al·lèrgiques (*veure foto 3*). Si es detecta aquesta simptomatologia es recomana anar al metge de capçalera per tal que administri el tipus d'antihistamínic més adequat.

En el cas d'urbanitzacions o col·legis amb pins o cedres, els problemes produïts pels pèls urticants poden ser importants, tenint especial atenció i cura si es produeixen danys als ulls. Els mètodes de control més usuals es citen més endavant, i depenent de cada cas (parcel·la, col·legi, urbanització, boscos o espècies de pins), s'utilitzarà el sistema més adequat per tal de realitzar un bon control.

En persones amb una reconeguda hipersensibilitat, es recomana no visitar pinedes amb presència d'aquests insectes, sobretot els dies de molt vent, i s'aconsella, per a aquells casos més extrems, acudir al dermatòleg el més aviat possible.

Foto 3: Simptomatologia d'una reacció al·lèrgica produïda per processionària

En ocasions aquests efectes també es poden donar quan les larves estan en forma de crisàlide enterrades en el sòl, per la qual cosa es recomana tenir cura dels nens i dels animals de companyia si juguen amb la terra a les zones on hi ha presència de bosses als pins.

Cicle biològic

El naixement de les papallones té lloc durant els mesos de juliol a setembre, període durant el qual realitzen les postes sobre les agulles dels pins. En general cada femella sol realitzar una posta que, depenent de l'espècie de pi, oscil·la entre 190-320 ous.

Al cap d'unes cinc setmanes de realitzar la posta neixen les larves petites, amb un comportament gregari, són de color verd i s'alimenten de les fulles més pròximes al punt de posta.

Les larves es mouen d'un lloc a l'altre de l'arbre per alimentar-se. Amb l'arribada del fred, formen un niu amb pèls sedosos de color blanc, que col·loquen a la part més assolellada de l'arbre.

Cap els mesos de febrer, març i abril les larves abandonen el niu baixant al terra i formant les típiques

Foto 2: Larves de cinquè estadi formant la típica processó d'enterrament

processons d'enterrament (*veure foto 2*), on es transformen en crisàlides; un cop enterrades solen entrar en una diàpauza o parada de desenvolupament, cosa que origina que, d'un mateix enterrament, surtin les papallones durant els tres anys següents. Per aquesta raó, tot i que aquest paràsit té un cicle anual, això es tindrà en compte a l'hora de planificar l'estratègia de control.

Control

Com ja s'ha comentat anteriorment, aquests insectes constitueixen part dels ecosistemes forestals mediterranis, mantenint-se en equilibri a les àrees forestals com a conseqüència de la gran quantitat de paràsits i depredadors que s'alimenten dels ous, larves, crisàlides i adults. A menor superfície forestal, major pot ser la incidència de la plaga, assolint nivells de població més alts.

Normalment, a les àrees forestals, els diferents mètodes de control solen ser aplicats pels propietaris forestals o les comunitats autònomes que tenen aquesta competència i quan es tracta de parcs i jardins, col·legis o àrees recreatives, els treballs de control solen ser coordinats pels tècnics d'ajuntaments o pels propis propietaris.

Mesures correctores i/o preventives

- **Mètodes culturals:** No plantar mai com a planta ornamental espècies sensibles a l'atac del paràsit, com són el pi insigne (*P. radiata*) i el pi canari (*Pinus canariensis*).
- **Protecció d'aus insectívores:** Consistent en potenciar la presència d'aquests depredadors i, si fos necessari, col·locar caixes niu per protegir-los.

Mesures de control actiu

- **Lluita mecànica**

Tala i crema de les bosses, principalment quan els pins o cedres són petits. És aconsellable cremar les bosses en bidons o recipients on no puguin escapar les erugues. Quan fan les processons d'enterrament es poden agafar amb un recollidor i ofegar-les en una galleda d'aigua.

- **Utilització de feromones sexuals**

Consisteix en la col·locació de trampes amb una densitat aproximada d'una per hectàrea, carregades amb feromona sexual i que té com a finalitat atreure els mascles, capturar-los en les trampes, evitant que es puguin aparellar amb les femelles i realitzar les postes. Aquest sistema solament es recomana quan els nivells de població són baixos i es realitza sobre una superfície important. Les trampes estaran col·locades en iniciar-se el període de vol de les papallones, depenent de cada zona.

- **Tractaments químics**

Els tractaments amb productes químics es poden realitzar directament a la bossa quan els pins tenen una alçada de 2-3 metres o polvoritzant tot l'arbre si aquest ja

té una alçada important. Abans de realitzar el tractament s'ha de tenir en compte que el producte estigui autoritzat en l'àmbit de parcs i jardins i, en el cas d'haver de contractar una empresa per realitzar els treballs, que aquesta estigui registrada per a realitzar tractaments fitosanitaris al Servei de Sanitat Vegetal del Departament d'Agricultura.

Bibliografia

- **Plagas de insectos de las masas forestales Españolas.** Publicacions de l'Institut Nacional per la Conservació de la Naturalesa. Ministeri d'Agricultura Pesca i Alimentació, 1992.
- Roger Dajoz. **Entomología Forestal, los insectos y el bosque.** Edicions Mundi Prensa, 2001.
- Liñan Vicente, C. 1998 **Entomología Forestal**, Edicions Agrotecnicas SL, Madrid.